

PRAVNI FAKULTET
SLOBOMIR P UNIVERZITET
ODJELJENJE DOBOJ

JASENKA SLAMNIK

PRAVO SVOJINE U SVJETLU PPAKSE
EVROPSKOG SUDA ZA LJUDSKA PRAVA

(DIPLOMSKI RAD)

Mentor: prof. dr Rodoljub Etinski

SADRŽAJ:

Uvod.....	3
Šta se podrazumijeva pod pravom na imovinu?.....	4
Lišavanje imovine.....	12
Ometanje imovine.....	18
Šta znači opravdanost zakonom?.....	23
Šta je srazmjernost?.....	27
Šta je javni interes?.....	31
Šta je legitiman cilj?.....	35
Zaključak.....	38
Literatura.....	39

Uvod

U ovom diplomskom radu bit će razmotrena praksa Evropskog suda za ljudska prava u oblasti prava na mirno uživanje imovine. Rad se sastoji od sedam poglavlja u kojima se, prije svega, analizira pitanje šta to u stvari spada pod pravo na imovinu, odnosno koja prava su zaštićena članom 1. protokola 1. Zatim se prelazi na lišavanje i ometanje imovine, te na kraju na uslove koji se moraju ispuniti da bi bilo kakvo miješanje u pravo na imovinu bilo opravdano.

Iako Evropska konvencija o ljudskim pravima nije jedini instrument kojim se štite ljudska prava (Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima), ovdje je predstavljeno samo pravo na imovinu koju garantuje Konvencija. Mada instituti imovine i svojine postoje veoma dugo, ovo pravo je u Konvenciju uvršteno veoma kasno zbog velikog otpora Švedske i Ujedinjenog Kraljevstva.

Pravo na imovinu je kompleksno zbog toga što ni jedno drugo ljudsko pravo nema više kvalifikacija i ograničenja, te ni jedno drugo pravo nije rezultiralo u kompleksnijoj sudskoj praksi. Ono je složeno i zbog toga što je, generalno gledano, civilno pravo, koje obavezuje državu da se uzdrži od miješanja.

Šta se podrazumijeva pod pravom na imovinu?

„ Svako fizičko i pravno lice ima pravo na neometano uživanje svoga posjeda. Niko ne može biti lišen svoga posjeda osim u javnom interesu i pod uslovima predviđenim zakonom i opštim načelima međunarodnog prava.

Prethodne odredbe, međutim, ni na koji način ne utiču na pravo države da primjenjuje takve zakone koje smatra potrebnim da bi nadzirala korištenje imovine u skladu sa opštim interesima ili da bi osigurala naplatu poreza ili drugih doprinosa ili kazni.“¹

Ovim članom su, dakle, obuhvaćena i fizička i pravna lica. I jednima i drugima se garantuje mirno uživanje posjeda a, takođe, ukoliko dođe do ometanja ili lišavanja posjeda, omogućava im se da traže pravnu zaštitu da bi svoja prava zaštitili.

Da bismo mogli razumjeti ovaj član, trebamo prvo razmotriti jedno pitanje. Šta se podrazumijeva pod pravom na imovinu?

Imovinu čini skup prava i obaveza koje pripadaju subjektu prava, bilo fizičkom ili pravnom licu. U imovinska prava spadaju samo ona građanska subjektivna prava koja se mogu novčano izraziti. To mogu biti prava koja nastaju povodom stvari, novca (kao posebne vrste stvari), autorskih djela, pronalazaka ili ljudskih radnji. Sadržinu imovine čine različita imovinska prava, najvažnija među njima su ona kojima je objekt stvar.

¹ Član 1. Protokola 1. Evropske Konvencije o ljudskim pravima

Stvarno pravo je, u objektivnom smislu, dio građanskog (imovinskog) prava kojim se uređuju odnosi među ljudima u pogledu njihovih ovlaštenja i obaveza na stvarima neposredno, a u subjektivnom smislu skup prava koji su neposredni predmet (objekt) stvari. Stvarno pravo daje titularu neposrednu vlast na stvari što treba shvatiti kao pravnu mogućnost uticanja na stvar bez posrednika.

Stvarno pravo je apsolutno pravo. Ono pripada titularu prava na određenu stvar u odnosu na sve treće osobe koje mogu s njom doći u dodir, te su ga sve one dužne poštovati.

Stvarna prava nastaju povodom stvari i svojim imaočima omogućavaju direktnu pravnu vlast. Ta vlast može biti potpuna, kao što je slučaj kod prava svojine, a može biti i ograničena, kao kod služnosti ili založnog prava. Stvarna prava su građanska subjektivna prava koja svom titularu garantuju ovlaštenja na osnovu zakona. Ovlaštenja su najpotpunija i najšira kod prava svojine. Vlasnik ima ovlaštenje držanja, raspolaganja stvarima, korištenja. Stvarna prava djeluju erga omnes, tj. ona djeluju prema svima. Sva treća lica su obavezna da titulara prava ne ometaju u vršenju svojih ovlaštenja te da poštuju njegovo pravo. Titular stvarnog prava je ovlašten da zahtjeva vraćanje stvari od lica kod koga se ta stvar nalazi. On također ima ovlaštenje da lica koja su kasnije stekla neko obligaciono ili stvarno pravo na toj stvari isključi od korištenja.

Broj stvarnih prava je ograničen. Ovdje važi pravilo *numerus clausus*. To znači da su vrste stvarnih prava i njihov broj određeni zakonom.

Postoje razne klasifikacije stvarnih prava koje su zavisile od pravnih shvatanja. Na primjer, u rimskom pravu su se stvarna prava dijelila na pravo svojine (*dominum*) i na ograničena stvarna prava (*iura in re aliena*) u koja su spadala: služnosti (*servitutes*), dugoročni zakup zemljišta (*superficies*) i založno pravo (*fiducia, pignus* i hipoteka). U modernoj pravnoj nauci postoji više podjela stvarnih prava. Prema jednoj podjeli stvarna prava se dijele na osnovna (svojina i služnosti) i sporedna (ručna zaloga i hipoteka). U raznim buržoaskim pravima među stvarna prava ubrajaju se uglavnom vlasništvo, služnosti i založno pravo, a kao ostatak feudalizma održali su se ponegdje i realni tereti. Sporno je da li u kategoriju stvarnih

prava treba svrstati i pravo korištenja i raspolaganja sredstvima u društvenom vlasništvu. Po nekim autorima stvarna prava se dijele prema objektu tako da po njima postoje stvarna prava na pokretnim stvarima i stvarna prava na nepokretnostima.

U stvarna prava spadaju:

- pravo svojine
- služnosti
- založno pravo
- pravo građenja
- pravo preče kupovine
- realni tereti

Pravo svojine vlasniku pruža potpunu pravnu vlast koja djeluje prema svima.

Služnosti titulara ovlašćuju na korištenje tuđe stvari u određenom obimu koji može biti veoma ograničen ili veoma širok.

Založnim pravom titular prava nije ovlašten da koristi stvar, nego mu je samo ostavljena mogućnost raspolaganja stvari ukoliko dužnik ne ispuni obavezu u određenom roku.

Imalac prava preče kupovine ovlašten je da u slučaju prodaje stvari na koju se odnosi pravo preče kupovine stekne stvar koja je u pitanju prije ostalih kupaca.

Realni tereti su ovlaštenje titulara da od svakodobnog vlasnika tuđe nepokretnosti zahtjeva periodične činidbe.

Pod stvarnim pravom se podrazumijeva i zakup. Zakupac ima pravo da koristi tuđu stvar, ali je ovo ovlaštenje proisteklo iz ugovornog odnosa sa zakupodavcem.

Stvarna prava na tuđim stvarima (iura in re aliena) su prava koja omogućavaju svom titularu ograničeno korištenje tuđe stvari. U ovu grupu prava spadaju služnosti, založno pravo, realni tereti i pravo građenja.²

U Evropskoj konvenciji imovina nije precizno određena i obično se razlikuje od nacionalnih klasifikacija. U sudskoj praksi se pojam imovine veoma široko tumači zbog toga što ne uključuje samo vlasništvo, nego i druga brojna imovinska prava. U praksi su se

² Enver Zečević; *Pravila građanskog i porodičnog prava sa sudskom praksom*; DES; Sarajevo; 2000. godine; 21.-49. strana

javljale neke terminološke poteškoće oko tumačenja termina imovine. Prvi protokol uz Evropsku konvenciju koristi termin kojim se štiti pravo na mirno uživanje u svojim dobrima (eng. *possessions*, fr. *biens*). Evropski sud je, pozivajući se na pripremne radove, utvrdio da, priznajući svakome da uživa u svojim dobrima, član 1. u suštini garantuje 'pravo na imovinu' (eng. *right of property*).³ Ovim članom nije garantovano pravo na sticanje imovine. To, međutim, ne znači da je pojam imovine ograničen na postojeću imovinu. Tužitelj može isticati u tužbi da je imao legitimno očekivanje da će se tužbeni zahtjev izvršiti, ali takvo legitimno očekivanje mora imati takvu prirodu da predstavlja više od obične nade.

Terminom imovina je obuhvaćen niz stvari i prava. Pod imovinom se podrazumijeva sve što ima postojeću materijalnu vrijednost.⁴ Predmet zaštite su prije svega razna apsolutna prava kao što su pravo svojine na pokretnim i nepokretnim stvarima, autorsko pravo ili pravo industrijske svojine, ali se štite i relativna prava. Također u imovinu spada i arbitražna dosuda, kako je odlučio Sud u slučaju *Stran Greek Refineries and Stratis Andreadis protiv Grčke*.⁵ U domen člana 1. protokola 1. spadaju i zakonska potraživanja iz parnica jer se takva potraživanja tretiraju kao imovina. U slučaju *Pressos Compania Naviera SA protiv Belgije* podnosioci su bili vlasnici brodova koji su bili uključeni u koliziju u teritorijalnim vodama Belgije. Smatrali su da je do kolizije došlo zbog nehata belgijskih pilota za koje je, po belgijskom zakonu, bila odgovorna država te su tužili državu. Kasnije je zakonodavac donio zakon kojim se isključuje dužnost države u tim slučajevima. Evropski Sud za ljudska prava utvrdio je da njihovi zahtjevi potpadaju pod član 1. protokol 1. i stoga se smatraju imovinom u smislu ovog člana.⁶

³ Christopher Harland, Ralph Roche, Ekkehard Strauss; *Komentar Evropske Konvencije o ljudskim pravima prema praksi u Bosni i Hercegovini i Strasbourgu*; Grafičar promet; Sarajevo; 2003. godina; str. 330.

⁴ Christopher Harland, Ralph Roche, Ekkehard Strauss; *Komentar Evropske Konvencije o ljudskim pravima prema praksi u Bosni i Hercegovini i Strasbourgu*; Grafičar promet; Sarajevo; 2003. godina; str. 331.

⁵ *Stran Greek Refineries and Stratis Andreadis v. Greece* (9. decembar 1994.) Serija A broj 301-B

⁶ *Pressos Compania Naviera SA v. Belgium* (20. novembar 1995.) Serija A broj 332

U presudi *Sporrong i Lönnroth protiv Švedske*⁷ Sud je dao tumačenje ovog člana. Kasnije, u presudi *James i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, Evropski sud je sažeo svoje ranije tumačenje:

„Član 1. garantuje suštinu prava na imovinu. U presudi *Sporrong i Lönnroth* Evropski sud je protumačio da član 1. sadrži tri odvojena pravila. Prvo pravilo, koje je izloženo u prvoj rečenici prvog stava, opšte je prirode i sadrži princip mirnog uživanja imovine. Drugo pravilo, sadržano u drugoj rečenici istog stava, odnosi se na oduzimanje imovine i postavlja izvjesne uslove za oduzimanje iste. Treće pravilo, izrečeno u drugom stavu, priznaje državama ugovornicama pravo da, između ostalog, kontrolišu upotrebu imovine u skladu sa opštim interesom. Drugo i treće pravilo, koja se odnose na određene prilike miješanja u pravo na mirno uživanje imovine, moraju biti tumačena u svjetlu opšteg načela predstavljenog u prvom pravilu.⁸ Prema praksi Suda, drugi stav mora se posmatrati u svjetlu prvog pravila sadržanog u prvoj rečenici. Kao posljedica toga, miješanje mora postići pravednu ravnotežu između potreba generalnog interesa i društva i potrebe zaštite individualnih fundamentalnih prava. Interes ostvarivanja ove ravnoteže je reflektovan u strukturi člana 1. kao cjelini, uključujući i drugi stav: stoga mora postojati razumna veza proporcionalnosti između preduzetih mjera i cilja koji se ostvaruje.“⁹ Tri pravila nisu “odvojena” u smislu da nisu povezana. Drugo i treće pravilo tiču se posebnih oblika miješanja u pravo na mirno uživanje imovine i zbog toga bi se trebala razmatrati (tumačiti) u svjetlu prvog pravila sadržanog u prvoj rečenici.¹⁰

Prva rečenica igra dopunsku ulogu i određuje da li je postojalo miješanje od strane države tamo gdje nije bilo lišavanja imovine ili regulisanja korištenja iste.

Državi je omogućeno da ograniči uživanje posjeda ili da lice liši njegove imovine. Da bi to mogla učiniti, moraju biti ispunjeni

⁷ *Sporrong and Lönnroth v. Sweden* (23. septembar 1982.) Serija A broj 52

⁸ *S.A. Dangeville v. France* (16. avgust 2002.)

⁹ *Gasus Dosier und Fördertechnik GmbH v. The Netherlands* (23. februar 1995.) Serija A broj 306-B; stav 62

¹⁰ *AGOSI v. The United Kingdom* (24. oktobar 1986.) Serija A broj 108; stav 48.

određeni uslovi. Ukoliko nisu ispunjeni ovi uslovi, vrijeda se pravo na mirno uživanje imovine i država je prekoračila svoja ovlaštenja.

Pravo na imovinu je pravo svakog fizičkog i pravnog lica na zaštitu od akata kojima se ukidaju ili ometaju imaočeva prava korištenja i raspolaganja. Članom 1. protokola 1. Evropske konvencije zaštićeno je pravo na imovinu. Zagarantovano je mirno uživanje imovine. Međutim, štiti se samo pravo na postojeću imovinu, ali ne i pravo na sticanje imovine inter vivos ili mortis causa.¹¹ Na primjer, u slučaju *Marckx protiv Belgije*¹² Evropski Sud za ljudska prava primjetio je da član 1. protokola 1. „, ne čini ništa osim što garantuje pravo svakome na mirno uživanje 'njegove' imovine, te se, dakle, primjenjuje samo na postojeću imovinu osoba i ne garantuje pravo na sticanje imovine bilo dobrovoljnim raspolaganjem bilo putem nasljedstva.“¹³ To znači da se podnosioci prijava mogu pozivati na ovaj član samo ako su imali imovinu koja je prethodno postojala, a koja je bila predmet ometanja od strane države. Pravo na imovinu ne podrazumijeva i pravo na sticanje imovine, nego samo pravo na uživanje postojeće imovine i zaštitu postojeće imovine.

U slučaju *Iatridis protiv Grčke*¹⁴ podnosilac je držao otvoreno kino koje je sagrađeno na zemlji koja je sporna između nasljednika K.N. i Grčke države. Podnosilac je zakupio kino od nasljednika 1978., ali 1988. vlasti su naredile njegovo iseljenje s obrazloženjem da je krivo unajmio državnu imovinu, i kino je dodijeljeno lokalnim vlastima. 1989. Atinski sud prvog stepena je poništio naredbu o iseljenju, ali je Ministar finansija odbio da se ponaša u skladu sa sudskom odlukom. Pred sudom se podnosilac žalio da propust vlasti da mu vrata kino predstavlja kršenje njegovog prava na mirno uživanje imovine. Sud je utvrdio da je, prije nego što je iseljen,

¹¹ Aida Grgić, Zvonimir Mataga, Matija Longar, Ana Vilfan; *The right to property under the European Convention of Human Rights*; Human rights handbooks, No.10; Council of Europe; 2007. godine; str. 5.

¹² *Marckx v. Belgium* (13. juni 1979.) Serija A broj 31

¹³ *Marckx v. Belgium* (13. juni. 1979.) Serija A broj 31; stav 50.

¹⁴ *Iatridis v. Greece* (25. mart 1999.)

podnosilac upravljao kinom jedanaest godina sa formalno validnom licencom bez ikakvog ometanja od strane vlasti, te kao posljedicu toga je stvorio klijentelu. Sud je zatim utvrdio da je posnosilac, koji je imao posebnu licencu da upravlja kinom koje je iznajmio, bio iseljen od strane lokalnih vlasti i nije započeo svoj biznis na drugom mjestu. Također je primjetio da, bez obzira na to što je sudskom odlukom poništena naredba o iseljenju, podnosilac nije mogao da vrati kino u svoj posjed jer je ministar finansija odbio da poništi dodjelu istog lokalnim vlastima. U takvim okolnostima Sud je našao da je postojalo miješanje u pravo na imovinu podnosioca i stoga utvrdio da je postojalo kršenje člana 1. protokola 1.

Kada su u pitanju socijalna prava, Sud je našao da pod određenim uslovima, ona mogu biti zaštićena članom 1. protokola 1. Evropske konvencije.

U predmetu *Gaygusuz protiv Austrije*¹⁵ podnosilac je zahtjeva da mu se unaprijed isplaćuje penzija u obliku plaćanja u hitnim slučajevima (urgentim) u skladu sa Zakonom o osiguravanju nezaposlenih. Biro za zapošljavanje u Linzu i Viši austrijski regionalni biro za zapošljavanje su to odbili. Razlog je bio taj da podnosilac nije ispunio uslov po kojem samo austrijski državljani imaju pravo na takvo isplaćivanje. Podnosilac se poslije obratio Ustavnom sudu. Isti je odbio da postupa po zahtjevu iz razloga što nije imao realne izgleda da uspije i da njegov slučaj nije bio u njihovoj nadležnosti. Administrativni sud, kojem je slučaj bio upućen, odbio je zahtjev s obrazloženjem da odluke koje se tiču ustavnosti nisu u njegovoj nadležnosti, nego je za to nadležan Ustavni sud. Gospodin Gaygusuz se obratio Evropskom sudu žaleći se da mu je, između ostalog, povrijeđeno pravo na mirno uživanje imovine. Sud je utvrdio da je podnosilac legalno prebivao u Austriji i radio tamo plaćajući doprinose kao austrijski državljani. Iz toga slijedi da je odbijanje vlasti da mu dodijeli pomoć temeljeno samo na činjenici da nije bio austrijski državljanin.

Sud je utvrdio:

„Ovlaštenje za ovakav socijalni doprinos je stoga povezano sa plaćanjem doprinosa fondu za osiguranje nezaposlenih, što je

¹⁵ Gaygusuz v. Austria (16. septembar 1996.); Reports of Judgements and Decisions 1996-IV

preduslov za plaćanje doprinosa nezaposlenim. Slijedi da nije bilo ovlaštenja za pomoć u hitnim slučajevima kada takvi doprinosi nisu dati.¹⁶

„Sud smatra da je pravo na pomoć u hitnim slučajevima – utoliko koliko je obezbjeđeno primjenjivim zakonom - materijalno pravo u svrsi člana 1. protokola 1. i stoga je primjenjivo bez potrebe da se oslanja samo na vezu između ovlaštenja na pomoć u hitnim slučajevima i obaveze plaćanja 'poreza i drugih doprinosa'.

Prema tome, podnosiocu je bila odbijena pomoć u hitnim slučajevima na temelju različitosti pokrivenim članom 14. Evropske Konvencije njegove nacionalnosti te stoga je primjenjivo.“¹⁷

U slučaju *Poirrez protiv Francuske*¹⁸ podnosilac, fizičko nesposobno lice kod koga je ustanovljen 80% invaliditet, zahtjevao je finansijsku pomoć za nesposobne odrasle osobe od CAF-a. Njegov zahtjev je odbijen jer nije bio francuski državljanin niti je bio državljanin države koja je zaključila ugovor reciprociteta s Francuskom i stoga nije ispunjavao uslove koji su postavljeni u članu L. 821-1 Zakona o socijalnoj sigurnosti. Podnosilac je podnio zahtjev za sticanje francuskog državljanstva, ali mu je zahtjev odbijen zbog toga što je bio stariji od 18 godina kada je podnijet zahtjev.

„U ovom slučaju, Sud je primjetio da je podnosilac legalno prebivao u Francuskoj, gdje je primao minimalne doprinose, za koje nije vezan uslov državljanstva. Sud ponavlja da je odbijanje domaćih vlasti u ovom slučaju temeljeno isključivo na tome da podnosilac nije imao traženo državljanstvo, koje je bilo preduslov za ostvarenje odobrenja po članu L. 821-1 Zakona o socijalnoj sigurnosti koji se primjenjivao u odnosno vrijeme.“¹⁹

U ovom slučaju Sud je odlučio da je povrijeđeno pravo na mirno uživanje imovine, te stoga i invalidska penzija predstavlja imovinu u smislu člana 1. protokola 1.

¹⁶ Gaygusuz v. Austria (16. septembar 1996.); Reports of Judgements and Decisions 1996-IV; stav 39.

¹⁷ Gaygusuz v. Austria (16. septembar 1996.); Reports of Judgements and Decisions 1996-IV; stav 41.

¹⁸ Poirrez v. France (30. decembar 2003.)

¹⁹ Poirrez v. France (30. decembar 2003.) stav 47.

Lišavanje imovine

Druga rečenica prvog stava člana 1. protokola 1. glasi:

„Niko se ne može lišiti imovine izuzev u javnom interesu i pod uslovima predviđenim zakonom i opštim načelima međunarodnog prava.“

„Lišavanje“ i „kontrola korištenja“ predstavljaju formalne elemente ove odredbe. Suština lišavanja imovine je gašenje zakonskih prava vlasnika. Generalno, sud neće uzeti u obzir samo da li je došlo do formalne eksproprijacije ili do prenosa svojine, nego će istražiti stvarno stanje situacije da utvrdi da li je došlo do de facto eksproprijacije. Ovakvo ometanje imovine uglavnom se svodi na :

- **Eksproprijaciju**
- **Konfiskaciju**
- **Nacionalizaciju**

Ometanje se svodi na neposredni prenos osnova imovine nekom privatnom licu ili državnom organu. Obavezivanje vlasnika da svoju imovinu proda po zakonu i davanjem zakupcu pravo da ju kupi može predstavljati mjeru lišavanja imovine.²⁰

²⁰ Christopher Harland. Ralph Roche, Ekkehard Strauss; *Komentar Evropske konvencije o ljudskim pravima prema praksi u Bosni i Hercegovini i Strassbourgu*; Grafičar promet; Sarajevo ; 2003. godina; str. 350.

Jedan primjer mjera koje se mogu svesti pod *de facto* eksproprijaciju nalazimo u predmetu *Papamichalopoulos protiv Grčke*.²¹ Podnosioci su bili vlasnici velike površine vrijednog zemljišta u Grčkoj koje je uključivalo i plažu. 1963. godine podnosioci su od grčkog ministarstva turizma dobili dozvolu za izgradnju hotelskog kompleksa na tom mjestu. Nakon što je vojna hunta preuzela kontrolu u Grčkoj i u augustu 1967. zemljište koje je pripadalo podnosiocima (uključujući i plažu) preneseno je na mornaricu. Podnosioci su zahtijevali povrat zemljišta, ali nisu uspjeli u tome. Mornarica je nastavila sa izgradnjom pomorske baze i oficirskog odmarališta na tom zemljištu.

Evropski sud za ljudska prava prvo je zaključio da ovo miješanje nije bilo u cilju kontrole korištenja imovine, tako da se treće pravilo po članu 1. nije moglo primijeniti. Kada je u pitanju drugo pravilo, zemljište nikada nije bilo formalno eksproprijirano, u smislu da nije nikada došlo do prenosa vlasništva. Pošto Konvencija ima za cilj zaštitu prava koja su 'provediva i djelotvorna', trebalo se utvrditi da li se situacija na koju se žalilo doista mogla okvalifikovati kao *de facto* eksproprijacija.

Sud je primjetio:

„Zauzimanje dotičnog zemljišta od strane mornarice predstavljalo je jasno miješanje u pravo podnosilaca na mirno uživanje njihove imovine. Svrha miješanja nije bila kontrola korištenja imovine u smislu drugog stava člana 1. protokola 1. Povrh toga, imovina podnosilaca nikada nije bila formalno eksproprijirana: Zakon broj 109/67 nije prenio pravo svojine nad zemljištem na mornaricu.“²²

Sud je primijetio da je Mornarski fond ustvari fizički oduzeo imovinu podnosiocima i na njemu izgradio objekte. Od tog trenutka podnosioci više nisu mogli koristiti svoju imovinu, niti ju prodati, zavještati, založiti ili pokloniti. Sud je smatrao da je gubitak svake mogućnosti raspolaganja zemljištem, zajedno sa neuspješnim

²¹ Papamichalopoulos and others v. Greece (24. juni 1993.) Serija A broj 260-B

²² Papamichalopoulos and others v. Greece (24. juni 1993.) Serija A broj 260-B; stav 41.

pokušajima da se takva situacija riješi pravnim sredstvima, imao dovoljno ozbiljne posljedice po podnosioca da se može smatrati da je njihovo zemljište bilo *de facto* ekspropisano.

Prema tome, bez obzira da li postoji *de facto* eksproprijacija ili ne, u slučaju kada nema formalnog prenosa vlasništva, bit predstavlja pitanje činjenica i stepena miješanja.

„Pošto je svrha Evropske konvencije da zaštiti prava koja su 'povrediva i djelotvorna', mora se ustanoviti da li je stanje na koje su se podnosioci žalili ipak predstavljalo *de facto* eksproprijaciju, kako su oni tvrdili“²³

„Trebalo podsjetiti da je mornarica, u skladu sa zakonom donijetim u vrijeme vojne hunte, zauzela veliku oblast u koju je spadalo i zemljište podnosilaca, napravila bazu mornarice i odmaralište za oficire u mornarici i njihove porodice.

Od tog trenutka podnosioci nisu bili u mogućnosti da koriste svoje zemljište niti da ga prodaju, zavještaju, stave pod hipoteku ili daju na poklon. Gospodinu Petros Papamichalopoulos, jedinom koji je dobio konačnu sudsku odluku kojom je naloženo mornarici da mu vrati zemljište, bio je zabranjen pristup zemljištu.“²⁴

„Evropski sud smatra da je gubitak svake mogućnosti raspolaganja dotičnim zemljištem, posmatran u vezi sa neuspjehom svih pokušaja učinjenih do sada da se situacija ispravi, imao dovoljno ozbiljne posljedice da bi se smatralo da je zemljište podnosilaca *de facto* ekspropisano na način koji nije u skladu sa njihovim pravom na mirno uživanje imovine.“²⁵

„Stoga je postojalo, i još uvijek postoji, kršenje člana 1. protokola 1.“²⁶

²³ Papamichlopoulos and others v. Greece (24. juni 1993) Serija A broj 260-B; stav 42.

²⁴ Papamichlopoulos and others v. Greece (24. juni 1993) Serija A broj 260-B; stav 43.

²⁵ Papamichlopoulos and others v. Greece (24. juni 1993) Serija A broj 260-B; stav 45.

²⁶ Papamichlopoulos and others v. Greece (24. juni 1993) Serija A broj 260-B; stav 46.

Osim u slučaju eksproprijacije imovine, mogu postojati i drugi vidovi lišavanja imovine kao što su, na primjer, situacije kada je iskorišteno pravo preče kupovine. Takav slučaj desio se u predmetu *Hentrich protiv Francuske*²⁷ gdje su poreski organi iskoristili svoje pravo preče kupovine. Ono je postojalo u slučaju kada je cijena, koja je plaćena prilikom prenosa nepokretnosti, bila preniska. Evropski sud rekao je:

„ Pošto je pravo na preču kupovinu iskorišteno, gospođa Hentrich bila je lišena imovine u smislu druge rečenice prvog stava člana 1.; Vlada ovo nije osporavala.“²⁸

Međutim i obavezivanje vlasnika po zakonu da proda svoju imovinu i davanjem zakupcu prava da je kupi, može predstavljati mjeru lišavanja imovine, kao što je odlučeno u slučaju *James i ostali*.²⁹

Privremeno oduzimanje imovine ne može biti promatrano kao lišavanje, ali ono može predstavljati ograničenje upotrebe imovine.

Ovo je jasno iz predmeta *Sporrong i Lönnroth protiv Švedske*³⁰ koji se odnosi na nametanje dozvola za eksproprijaciju i zabranu na imovinu u Štokholmu, Švedska, gdje Sud primjećuje da:

„U odsustvu formalne eksproprijacije, to jest prenosa vlasništva, Sud smatra da se moraju stvari razmotriti dublje ispod površine i istražiti činjenično stanje na koje se žali... Pošto je Konvencija usmjerena ka garanciji prava koja su 'povrediva i djelotvorna'..., treba utvrditi da li je konkretna situacija zapravo i predstavljala de facto eksproprijaciju, kao što su tvrdili podnosioci.“³¹

U ovom predmetu Sud je odbacio argument da se može primijeniti drugo pravilo po članu 1. protokola 1., jer se nije radilo o zakonski osnovanom lišavanju vlasništva, i nikakvoj *de facto* eksproprijaciji, jer su podnosioci, praktično, mogli prodati svoju

²⁷ Hentrich v. France (22. septembar 1994.) Serija A broj 296-A

²⁸ Hentrich v. France (22. septembar 1994.) Serija A broj 296-A; stav 35.

²⁹ James and others v. The United Kingdom (22. februar 1986.) Serija A broj 98

³⁰ Sporrong & Lönnroth (23. septembar 1982.) Serija A broj 52

³¹ Sporrong & Lönnroth (23. septembar 1982.) Serija A broj 52; stav 63

imovinu, iako je ovo bilo znatno otežano usljed mjera na koje su se žalili.

Ovakav pristup pitanju šta je to što se može svesti pod oduzimanje imovine podudara se sa pristupom prihvaćenim u opštem međunarodnom pravu, da se mjere koje je preduzela neka država mogu miješati u prava na imovinu u mjeri u kojoj ova prava postaju beskorisna i mogu se smatrati za eksproprisana, uprkos činjenici što država ne smatra da ih je oduzela i što pravo na tu imovinu po zakonu formalno i dalje pripada prvobitnom vlasniku.

Imovina može biti i konfiskovana. Međutim, praksa Suda pokazuje da Sud smatra da konfiskacija ne mora spadati u oblast druge rečenice člana 1. protokola 1. u svakom slučaju. To znači da u nekim slučajevima konfiskacija može pripadati ovoj oblasti. U predmetu *Raimondo protiv Italije*³² Gospodinu Raimondu, koji je bio osumnjičen da pripada mafijaškoj organizaciji koja je djelovala u Soverato regionu, konfiskovane su neke pokretne i nepokretne stvari na temelju činjenice da nije dokazano da su stvari „stečene po zakonu“. Sud je rekao:

„Iako podrazumijeva lišenje imovine, konfiskacija imovine ne mora obavezno spadati u oblast druge rečenice prvog stava člana 1. protokola 1.

Prema italijanskom pravu i praksi, konfiskacija ovakve vrste ne bi mogla imati efekat prenosa prava svojine na državu dok se ne donese neopoziva odluka . U ovom slučaju nije bilo takve odluke jer je gospodin Raimondo uložio žalbu na odluku Okružnog suda Kantazaro. Stoga se i ovdje primjenjuje drugi stav člana 1.“³³

U ovom slučaju konfiskacija nije predstavljala lišavanje imovine zbog toga što nije bila konačna.

Evropski sud je princip da lišavanje bude konačno primjenio i na eksproprijaciju.

³² Raimondo v. Italy (22. februar 1994) Serija A broj 281-A

³³ Raimondo v. Italy (22. februar 1994) Serija A broj 281-A; stav 29.

Pod uslovima navedenim u drugoj rečenici prvog stava člana 1. protokola 1. tri uslova moraju biti ispunjena prije nego što se jedno lice može lišiti njegove imovine: oduzimanje mora biti u javnom interesu, mora biti izvršeno pod uslovima predviđenim zakonom i mora biti u skladu sa opštim principima međunarodnog prava.

Ometanje imovine

Treće pravilo koje je navedeno u drugom stavu člana 1. protokola 1. primjenjuje se kada je namijenjeno miješanje u pravo na imovinu, ili kada je dio zakonodavne sheme čiji je cilj kontrola korištenja imovine; to su situacije kada se država miješa u nečije pravo na mirno uživanje imovine kontrolišući korištenje te imovine.

Postoji test koji pravi razliku između kontrole upotrebe i oduzimanja imovine. Test se bazira na konceptu da „imovina“ obuhvata snop odvojivih prava. Kada je samo jedno pravo iz snopa izgubljeno, ali vlasnik zadrži ostatak prava, prije će nastupiti kontrola korištenja nego lišavanje imovine.

Država mora pokazati da njena kontrola korištenja imovine koja je u pitanju slijedi legitiman cilj koji uveliko koristi društvu. Proporcionalnošću se određuje da li je uspostavljena pravedna ravnoteža između zahtjeva od opšteg interesa društva i zaštite prava individualca. Sud će uzeti u obzir odlučujuće faktore i odvagati ih u određivanju proporcionalnosti u svakom pojedinačnom slučaju.

Kontrola korištenja je manje ozbiljno miješanje u pravo na mirno uživanje imovine nego što je lišavanje imovine i stoga potreba da se obezbijedi kompenzacija nije toliko velika kao kada je u pitanju lišavanje imovine. U svakom pojedinačnom slučaju činjenica da li je ili nije dostupna kompenzacija je relevantna kada se određuje proporcionalnost miješanja u pravo na imovinu. Kada se plaćanje kompenzacije zahtjeva da bi zadovoljilo uslov proporcionalnosti, ne mora u svakom slučaju biti plaćena puna kompenzacija u svim

okolnostima da bi se zadovoljio taj uslov. Legitimni ciljevi od javnog interesa, kao oni koji se slijede prilikom određivanja mjera ekonomskih reformi ili mjera dizajniranih da ostvare veću socijalnu pravdu, mogu tražiti manju odštetu od pune tržišne cijene, ali količina kompenzacije treba biti najmanje razumno povezana sa vrijednosti imovine.³⁴

Prvo pravilo člana 1. protokola 1. može se protumačiti kao «opšte primjenljivo» koje se može primijeniti tamo gdje se nijedno drugo pravilo ne primjenjuje. Ono se primjenjuje u slučaju da neka mjera ima za efekt miješanje u korištenje ili uživanje imovine, ali nije oduzimanje i nema za cilj kontrolu nad korištenjem imovine.

Smatralo se da se prvo pravilo primijenilo na dozvole za eksproprijaciju koje su nametnute u odnosu na dobra podnosioca u predmetu *Sporrong i Lönnroth protiv Švedske*³⁵. Još jedan primjer primjene prvog pravila je *Stran Greek Rafinerije protiv Grčke*³⁶, u kome je u okviru prvog pravila po članu 1. razmatran zakon po kojem je arbitražna odluka u korist podnosioca proglašena ništavnom i nevažećom.³⁷

Jedan primjer primjene trećeg pravila predstavlja *Gasus Dossier-und Fördertechnik GmbH protiv Holandije*³⁸. U ovom slučaju je jedna njemačka kompanija snabdjevala robom holandsku kompaniju, a uslovi su bili da će ona zadržati pravo na robu sve dok ista ne bude isplaćena. Prije nego što je prodavač bio isplaćen, robu su zaplijenili holandski poreski organi zbog poreskog duga holandskog kupca. Njemački prodavač je tvrdio da je pljenidba robe od strane holandskih vlasti predstavljala kršenje njegovog prava na imovinu garantovanu članom 1. protokola 1. Evropski sud za

³⁴ Monica Crass-Frisk; *The right to property*; Human rights handbooks, No.4; Council of Europe, 2001. godine; str. 24.

³⁵ *Sporrong and Lönnroth v. Sweden* (23. septembar 1982.) Serija A broj 52

³⁶ *Stran Greek Refineries and Stratis Andreadis v. Greece* (9. decembar 1994.) Serija A broj 301-B

³⁷ Monica Crass-Frisk; *The right to property*; Human rights handbooks, No.4; Council of Europe, 2001. godine; str. 24.

³⁸ *Gasus Dossier-und Fördertechnik GmbH v. The Netherlands* (23. februar 1995.) Serija A broj 306-B

ljudska prava je smatrao da ovaj predmet treba razmatrati u okviru trećeg pravila iz člana 1., na temelju činjenice da je pljenidba robe predstavljala dio državnog sistema ubiranja poreskih dažbina.

U slučaju *Gasus Dossier und Fördertechnik GmbH protiv Holandije* Evropski sud je konfiskaciju zaostavštine po poreskim zakonima posmatrao kao sredstvo ograničavanja upotrebe imovine, da bi se osigurala naplata poreza.

Pod ograničenjem upotrebe imovine podrazumijevaju se i slučajevi kada država djeluje da bi provela transakcije između pojedinaca. Takav primjer je stečaj kada stečajni dužnik praktično gubi svoju imovinu, ali ne dolazi do lišavanja, već do ograničenja upotrebe imovine.

Pod ograničenjem upotrebe imovine smatraju se i mjere koje državni organi poduzimaju u cilju naplate poreza ili drugih dažbina ili kazni.

U predmetu *Agosi protiv Ujedinjenog Kraljevstva*³⁹ Sud je primijetio da je zabrana uvoza zlatnika predstavljala kontrolu korištenja imovine. Oduzimanje i pljenidba zlatnika su bile mjere preduzete u cilju provođenja te zabrane. Sud je također primijetio da pljenidba zlatnika znači lišavanje imovine, ali i da je u datim okolnostima ovo lišavanje bilo sastavni dio postupka kontrole korištenja zlatnih krugeranda u Ujedinjenom Kraljevstvu. Prema tome, primjenjuje se treće pravilo, kontrola korištenja.

Iako član 1. protokola 1. navodi da se kontrola odnosi na upotrebu imovine, on se u praksi može odnositi i na raspolaganje imovinom i svodi se na ograničenje upotrebe, odnosno raspolaganja imovinom.

Primjeri primjene trećeg pravila uključuju *Pine Valley Developments Ltd. protiv Irske*⁴⁰ koji je u vezi kontrole prostornog

³⁹ AGOSI v. The United Kingdom (24. oktobar 1986) Serija A broj 108

⁴⁰ Pine Valley Developments Ltd. v. Ireland (29. novembar 1991.) Serija A broj 222

planiranja, i *Mellacher protiv Austrije*⁴¹ koji je u vezi kontrole nad iznajmljenom imovinom.

Mjera spada unutar ovog pravila u slučaju kada je glavni cilj države da kontroliše upotrebu imovine, bez obzira da li je u opštem interesu ili da „osigura plaćanje poreza ili drugih dodataka ili kazni“.

U slučaju *Mellacher i drugi protiv Austrije*⁴² podnosioci su posjedovali brojne stanove koje su dali pod zakup. Žalili su se Sudu zbog smanjenja zakupa za zakupce u skladu sa novim Zakonom o zakupninama koji je stupio na snagu. Takva mjera smatrana je kao mjera kontrolisanja upotrebe imovine.

„Evropski sud nalazi da mjere, koje su preduzete, ne predstavljaju ni formalnu ni *de facto* eksproprijaciju. Nije postojao nikakav prenos svojine podnosilaca, niti su oni bili lišeni prava da imovinu koriste, izdaju ili prodaju. Osporene mjere koje su ih, po opštem priznanju, lišile dijela njihovog prihoda od imovine bile su u tim okolnostima ravne samo regulisanju korištenja imovine. U skladu s tim, drugi stav člana 1. primjenjuje se u ovom slučaju.“⁴³

Evropski sud je također, u vezi regulisanja zakupnine, zaključio:

„Evropski sud stoga stiže do zaključka da je pri donošenju Zakona o zakupninama iz 1981. austrijski zakonodavac, imajući u vidu potrebu da se uspostavi pravedna ravnoteža između opštih interesa zajednice i prava na imovinu zemljoposjednika uopšte i podnosilaca konkretno, mogao razumno odlučiti da su sredstva koja su izabrana bila podesna za postizanje zakonitog cilja kome se težilo. Evropski sud nalazi da su uslovi drugog stava člana 1. protokola 1. bili zadovoljeni u vezi sa smanjenjem zakupnine, koja su pretrpili podnosioci prema Zakonu o zakupninama iz 1981.“⁴⁴

⁴¹ Mellacher and others v. Austria (19. decembar 1989.) Serija A broj 169

⁴² Mellacher and others v. Austria (19. decembar 1989.) Serija A broj 169.

⁴³ Mellacher and others v. Austria (19. decembar 1989.) Serija A broj 169; stav 44.

⁴⁴ Mellacher and others v. Austria (19. decembar 1989.) Serija A broj 169; stav 57.

Država može ograničiti uživanje u pravu na imovinu u javnom interesu. Postoji skoro bezbroj oblika ograničenja prava na imovinu. Na primjer, država može, zbog planiranja ili iz sigurnosnih razloga, ograničiti slobodu građenja kuća ili postaviti ograničenja brzina prilikom vožnje.

Šta znači opravdanost zakonom?

Ometanje prava na mirno uživanje imovine mora, prije svega, da bude propisano zakonom. To zahtjeva princip pravne sigurnosti kao jedan od fundamentalnih načela u jednom demokratskom društvu.

U Konvenciji je navedeno da je ometanje imovine dopušteno „pod uslovima predviđenim zakonom“⁴⁵ Međutim, pod pojmom „zakon“ ne podrazumijeva se samo zakon u formalnom smislu. Zakon, u smislu Evropske konvencije, može biti i neki drugi akt, kao na primjer podzakonski akt, Zakoni Evropske zajednice, Ustav, te međunarodni ugovori koje je određena država zaključila.

Ipak, nije dovoljno da zakon samo postoji kao takav. On mora sadržavati i neke odredbe kojima je država ograničila uživanje u imovini. Također, mora sadržavati i odredbe koje obezbjeđuju i procesne mogućnosti kojima se može zaštititi ovo pravo od protuzakonitih djela, tj. oštećenoj strani mora se omogućiti pristup sudu da bi zaštitila prava zagantovana Konvencijom. No, postupak mora biti podesan i pošten, te mjere moraju biti izrečene i izvršene od strane nadležnih vlasti i ne mogu biti samovoljne. Odredbe trebaju biti precizno formulisane da bi oštećeno lice moglo predvidjeti posljedice koje bi moglo povući za sobom neko djelo. Međutim, odredbe ne trebaju biti potpuno precizne čime bi se isključilo tumačenje zakona. Uz to, zakon mora biti adekvatno

⁴⁵ Evropska Konvencija o ljudskim pravima; član 1. Protokol 1.

publikovan da se lica mogu upoznati s njegovom sadržinom, te on mora biti u skladu sa Konvencijom, uključujući i opšta načela.⁴⁶

Ukoliko Sud u toku postupka utvrdi da je država djelovala protiv važećih propisa, te je ometala pravo na mirno uživanje imovine jednog lica, automatski će postojati povreda člana 1. protokola 1., te se Sud uopšte neće upuštati u razmatranje da li je takvo ometanje bilo legitimno.

Na primjer, u slučaju *Iatridis protiv Grčke*⁴⁷ podnosilac je iseljen sa prostora na kome je imao otvoreno kino, a imovina je prisilno prenjeta na opštinske vlasti, uprkos činjenici da je naredba o iseljenju u njegovom slučaju poništena nekoliko mjeseci nakon iseljenja. Sud je ustanovio da je odbijanje tužiteljevog zahtjeva za povrat zemlje u pitanju od strane vlasti – koje je predstavljalo miješanje u njegova imovinska prava - bilo protuzakonito i da je stoga postojala povreda člana 1. protokola 1. Sud je utvrdio da nema potrebe da se dalje razmatra legitimnost postupka države, a ni proporcionalnost. Sud je primjetio da:

„Sud ponavlja da je prva i najvažnija potreba člana 1. protokola 1. da bilo koje miješanje/ometanje od strane javnih vlasti u pravo na mirno uživanje imovine mora biti zakonito: druga rečenica prvog stava ovlašćuje na oduzimanje imovine samo 'pod uslovima propisanim zakonom' i da drugi stav prepoznaje da država ima pravo da kontroliše korištenje imovine sprovođenjem zakona. Dalje, vladavina prava, jedan od fundamentalnih principa demokratskog društva, prisutna je u svim članovima Konvencije ... i povlači odgovornost države ili javnih vlasti da se povinuju sudskim naredbama ili odlukama protiv toga... Slijedi da pitanje da li je uspostavljena pravedna ravnoteža između zahtjeva društva i potreba zaštite individualnih prava pojedinca ... postaje relevantno samo kada je utvrđeno da je ometanje koje je u pitanju zadovoljilo uslov zakonitosti i da nije proizvoljno.“⁴⁸

⁴⁶ Aida Grgić, Zvonimir Mataga, Matija Longar, Ana Vilfan; *The right to property under the European Convention of Human Rights*; Human rights handbooks, No.10; Council of Europe; 2007. godine; str. 12.

⁴⁷ *Iatridis v. Greece* (25. mart 1999.)

⁴⁸ *Iatridis v. Greece* (25. mart 1999., stav 58.)

U ovom slučaju propust da se podnosiocu vrati zemlja bilo je očigledno kršenje grčkog zakona, i kao takvo jasno kršenje člana 1. protokola 1. Konvencije.

U slučaju *Hentrich protiv Francuske*⁴⁹ gđa Hentrich kupila je zemlju u Strasbourgu. Poslije joj je rečeno da će Revenue koristiti svoje pravo preče kupovine jer su smatrali da je cijena koju je platila za tu zemlju premala. Nije postojao postupak u kojem je gđa Hentrich mogla dokazivati da je cijena koju je platila za zemlju bila zaista premala. Gđa Hentrich tvrdila je da joj je imovina ekspropisana te da sistem preče kupovine nije, ukoliko se primjenjuje, u javnom interesu, kao u njenom slučaju gdje nije bilo u pitanju nesavjesnosti niti namjere da se izbjegne plaćanje poreza. Evropski sud za ljudska prava odbio je ovakav argument navodeći da postoji široko polje slobodne procjene koje je pruženo državama prilikom procjene javnog interesa. Sud je zatim donio važnu odluku povodom pitanja zakonitosti. Držao je da: „... je pravo preče kupovine iskorišteno samovoljno i selektivno te je bilo jedva predvidivo, i nije praćeno osnovnim procesnim zaštitama. Naročito član 668. Opšteg zakona o porezima, kako je do tada tumačio i primjenjivao Kasacioni sud i koji je primjenjen na podnosioca, nije u dovoljno mjeri zadovoljavao potrebe preciznosti i predvidivosti koje se podrazumijevaju pod pojmom 'zakon' u smislu Konvencije. Odluka o pravu preče kupovine ne može biti opravdana ukoliko ne postoje adekvatni postupci koji su u skladu sa načelom jednakosti, koji omogućavaju prezentaciju argumenata na pitanje nisko procjenjene cijene.“⁵⁰

Sud je dalje pristupio procjenjivanju proporcionalnosti. Pri tome je utvrdio da nije postojala dovoljna zaštita od samovolje; gđa Hentrich bila je „izabrana“ za ovu proceduru koja se rijetko koristila. Ona nije djelovala nesavjesno, a postojale su i druge mjere koje je država mogla koristiti da bi obeshrabrila izbjegavanje plaćanja poreza. Pod ovim okolnostima, Sud je našao da je gđa Hentrich morala „nositi individualan i težak teret“.

⁴⁹ Hentrich v. France (22. septembar 1994.) Serija A broj 296-A

⁵⁰ Hentrich v. France (22. septembar 1994.) Serija A broj 296-A; stav 42

Ovaj slučaj je bitan iz razloga što nije bilo omogućeno pravedno suđenje, te je odnosna država djelovala samovoljno i po principu zakonitosti i po principu proporcionalnosti. Činjenica jeste da je ovakvo oduzimanje bilo propisano zakonom, ali je propušteno donošenje bilo kakvih pravila koja omogućavaju oštećenim stranama da napadaju odluke vlasti.

Šta je srazmjernost?

Da bi miješanje u pravo na imovinu bilo dozvoljeno, ono mora služiti legitimnom cilju te također mora postojati srazmjernost između korištenih sredstava i cilja koji se želi postići. Mora se postići pravedna ravnoteža između zahtjeva opšteg interesa zajednice i zaštite fundamentalnih prava pojedinca.

Mjera koja se miješa u mirno uživanje imovine mora biti neophodna i uperena u ostvarivanje opravdanog cilja. Takva mjera mora uspostaviti pravednu ravnotežu između potreba opšteg interesa društva i potreba individualnih fundamentalnih prava pojedinca. Takva pravedna ravnoteža, međutim, neće biti uspostavljena ukoliko vlasnik imovine mora nositi „pojedinačan i pretjeran teret“.

Ipak, Sud državama ugovornicama ostavlja određenu diskreciju poznatu kao „polje slobodne procjene“, smatrajući da državne vlasti mogu bolje odrediti postojanje obje potrebe i nužnost restrikcija, s obzirom na njihov direktni kontakt sa društvenim procesom formiranja njihove države. Iz tog razloga, u principu neće biti povrede Konvencije ukoliko postoji još neka mjera koja je manje restriktivna u odnosu na mjeru Konvencije od one koja je odabrana radi ostvarivanja određenog cilja, ako obje mjere spadaju unutar polja slobodne procjene države. S druge strane, Sud će uzeti u obzir i postojanje alternativnih rješenja prilikom procjene da li je miješanje bilo proporcionalno cilju koji se trebao ostvariti.⁵¹

⁵¹ Aida Grgić, Zvonimir Mataga, Matija Longar, Ana Vilfan; *The right to property under the European Convention of Human Rights*; Human rights handbooks, No.10; Council of Europe; 2007. godine; str. 14.

To polje slobodne procjene takode proističe iz supsidijarne uloge Suda u ostvarivanju prava Konvencije. Ipak, ona nije bezgranična, ali ide zajedno sa temeljnim proučavanjem Suda predviđenim Konvencijom. Zbog toga Sud ne treba da se uzdržava od kritikovanja svake mjere koju država preduzme i pravda ju poljem slobodne procjene. Njegov obim zavisi od okolnosti slučaja, prirode prava zagaranovanog Konvencijom, prirode legitimnog cilja koji je slijeđen miješanjem kao i intenziteta miješanja.⁵²

U predmetu *AGOSI protiv Ujedinjenog Kraljevstva*⁵³ podnosilac je bila jedna njemačka kompanija koja se bavi topljenjem metala i zlatnih i srebrenih kovanica. Gospoda X i Y su kod kompanije AGOSI obavili kupovinu 1.500 krugeranda (zlatnici koji se kuju u Južnoj Africi). Dogovorena je kupoprodaja. Prihvaćena je uplata putem čeka preko jedne engleske banke, a kada je AGOSI zatražio isplatu po čeku, zahtjev je odbijen. Ugovor o prodaji sadržavao je klauzulu da kovanice predstavljaju vlasništvo AGOSI-ja dok se ne primi isplata u cjelosti. Međutim, u međuvremenu su kupci pokušali unijeti kovanice u Ujedinjeno Kraljevstvo sakrivene u rezervnoj automobilskoj gumi. Carinski organi su pronašli kovanice i zaplijenili ih. Nekoliko mjeseci ranije ministar trgovine i industrije zabranio je uvoz kovanica. Gospoda X i Y optuženi su za krivično djelo izbjegavanja zabrane uvoza zlatnika (krijumčarenje). Nakon toga AGOSI je tražio da im se kovanice vrate, a zahtjev se zasnivao na tome da je kompanija još uvijek bila zakonski vlasnik jer nisu bili isplaćeni za iste, ali su carinski organi to odbili.

Zabrana uvoza krugeranda služila je objektivnom cilju u javnom interesu, ali trebalo je razmortiti da li je postojala proporcionalnost između korištenih sredstava u provođenju zabrane i cilja kojem se težilo. Sud je morao da odluči o tome. Primjetio je:

„Država uživa širok stepen slobodne procjene kako u pogledu izbora sredstva provođenja, tako i u pogledu utvrđivanja da li se

⁵² Aida Grgić, Zvonimir Mataga, Matija Longar, Ana Vilfan; *The right to property under the European Convention of Human Rights*; Human rights handbooks, No.10; Council of Europe; 2007. godine; str. 15.

⁵³ *AGOSI v. United Kingdom* (24. oktobar 1986.) Serija A broj 108

posljedice provođenja mogu opravdati opštim interesom postizanja cilja konkretnog zakona“.⁵⁴

Sud je primjetio da po oštim principima zakona priznatog u svim državama ugovornicama, krijumčarena roba može biti predmet konfiskacije, ali uspostavljanje ravnoteže zavisi od niza faktora. Ponašanje vlasnika imovine predstavlja bitan element u sveukupnim okolnostima koje se trebaju uzeti u obzir.

Sud je trebao razmortiti da li je korištena mjera bila razumna i da li su primjenjeni postupci dali kompaniji realnu priliku da svoj slučaj iznese pred nadležne organe vlasti. Sud je ispitivao postupak revizije u engleskom pravu i utvrdio da je ona dovoljna da zadovolji zahtjeve iz člana 1. protokola 1. Stoga, nije bilo kršenja prava na imovinu.

U slučaju *Mellacher protiv Austrije*⁵⁵ podnosioci su vlasnici stambenog bloka. Oni su tvrdili da je austrijski zakon o kontroli najamnina u suprotnosti sa članom 1. protokola 1. jer se miješao u njihovo pravo da primaju najminu po ugovoru. Sud je utvrdio da je bilo miješanja u pravo na imovinu podnosilaca. Podnosioci su tvrdili da Zakon o najamninama ne služi legitimnom cilju, te da nije donesen da ispravi socijalnu nepravdu, nego da dovede do preraspodjele imovine. S druge strane, vlada je tvrdila da je zakon donesen da bi se smanjile razlike u najamninama koje se plaćaju za jednake stanove. Zakon je, prema tome, imao legitiman cilj.

Podnosioci su tvrdili da je ovaj zakon bio statutarno navođenje na nepoštivanje klauzula sklopljenih ugovora, te krši princip slobode sklapanja ugovora. Sud je, pak, smatrao da se zakonodavcu mora ostaviti sloboda da preduzima mjere, naročito na polju kontrole najamnina, koje se odnose na dužinu prethodno sklopljenih ugovora, kako bi se postigao cilj politike. Sud je utvrdio da je postignuta pravedna ravnoteža.

U slučaju *Hentrich protiv Francuske*⁵⁶ podnosilac je kupio zemlju na kojoj je državna vlast naknadno htjela da koristi svoje

⁵⁴ AGOSI v. United Kingdom (24. oktobar 1986) Serija A broj 108; stav 52.

⁵⁵ Mellacher and others v. Austria (19. decembar 1989.) Serija A broj 169

⁵⁶ Hentrich v. France (22. septembar 1994.) Serija A broj 296-A

pravo preče kupovine. Država je tvrdila da javni interes u ovom slučaju jeste prevencija izbjegavanja plaćanja poreza. Sud je prvo ustanovio da je pravo preče kupovine države iskorišteno proizvoljno i selektivno kao i da je teško predvidivo. Na temelju ove procedure, Sud je utvrdio da je tužitelj bio žrtva snošenja pojedinačnog i pretjeranog tereta koji je mogao biti podniet jedino da je ona imala mogućnost, koja joj je bila uskraćena, da efektivno osporava mjeru koja je preduzeta protiv nje. Pravedna ravnoteža koja je trebala biti uspostavljena između zaštite prava na imovinu i potreba opšteg interesa je stoga bila poremećena.

U slučaju *Pressos Compania Naviera SA protiv Belgije*⁵⁷ određen broj vlasnika brodova, čiji su brodovi bili uključeni u koliziju u teritorijalnim vodama Belgije, podnijeli su tužbe za naknadu štete zbog nemarnosti pilota za koje je država bila odgovorna. Država je naknadno usvojila zakon otklanjajući pravo na kompenzaciju od takve štete i time retroaktivno poništila zahtjeve vlasnika brodova. Sud je ponovio da oduzimanje imovine (u ovom slučaju zahtjeva) bez kompenzacije može biti opravdano samo pod određenim okolnostima. U ovom slučaju zakon sa retroaktivnim dejstvom sa ciljem i posljedicama lišavanja tužitelja njihovih zahtjeva smatran je protivrječnim sa principom pravedne ravnoteže i prema tome kršenjem člana 1. protokola 1.

⁵⁷ *Pressos Compania Naviera SA v. Belgium* (20. novembar 1995.) Serija A broj 332

Šta je javni interes?

Svako protuzakonito miješanje u imovinska prava individue može biti opravdano samo ako slijedi opravdan cilj u opštem (javnom) interesu. Ova obaveza je izričito navedena u drugoj rečenici prvog stava člana 1. protokola 1. u odnosu sa lišavanjem imovine (javni interes) i u odnosu sa kontrolom korištenja imovine (opšti interes). Međutim, svako miješanje sa imovinskim pravima, bez obzira pod čijom regulativom, mora zadovoljiti uslov da služi opravdani javni (ili opšti) interes.⁵⁸

U slučaju *James i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva*⁵⁹ podnosioci su bili čuvari nepokretnosti Vojvode od Westminstera koji je posjedovao 2.000 kuća u veoma poželjnom dijelu Londona. Podnosioci su tvrdili da je posjed izgubio veliku svotu novca kao posljedicu implementacije zakona, Leasehold reforme, koja je zakupcima, koji dugo tu žive, dala pravo da kupe imovinu u trajnom vlasništvu za vrijednost nižu od tržišne cijene. Bili su prinuđeni da istu prodaju po zakonu stanarima u Londonu (80-ak stanara) koji su koristili svoje pravo na kupovinu, te je nepokretnost izgubila na vrijednosti oko dva miliona funti u poređenju sa tržišnom vrijednosti.

Prilikom razmatranja tužbe Sud je utvrdio da su podnosioci bili lišeni imovine unutar drugog pravila. Podnosioci su tvrdili da

⁵⁸ Aida Grgić, Zvonimir Mataga, Matija Longar, Ana Vilfan; *The right to property under the European Convention of Human Rights*; Human rights handbooks, No.10; Council of Europe; 2007. godine; str. 14.

⁵⁹ *James and others v. United Kingdom* (21. februar 1986.) Serija A broj 98

zakon koji je u pitanju nije bio donesen u javnom interesu jer imovina nije uzeta za dobrobit društva. Ipak, u principu, prelaz imovine sa jednog lica na drugo nije u javnom interesu. Sud se s tim nije složio i tvrdio je da obavezni prelaz imovine s jednog lica na drugo može slijediti legitiman cilj u javnom interesu.

Sud smatra da zbog direktnog poznavanja svoga društva i njegovih potreba, nacionalne vlasti su načelno u boljem položaju od internacionalnog sudije da ocjene šta je u 'javnom interesu'. Po sistemu zaštite koji je ustanovila Konvencija, na nacionalnim vlastima je da učine početnu procjenu oboga i postojanja problema koji se tiče javnosti garantujući mjere lišavanja imovine i tužbi koje se mogu podnijeti protiv toga... Ovdje, kao i u drugim oblastima u kojima se zaštita Konvencije proteže, nacionalne vlasti stoga uživaju određeno polje slobodne procjene.

Pojam „javni interes“ je nesumnjivo širok. Odluka da se sprovede zakoni eksproprijacijom imovine uglavnom će uključivati razmatranje političkih, ekonomskih i socijalnih pitanja. Tu se mišljenja u demokratskim društvima široko razilaze. Sud smatra da polje slobodne procjene vlasti u oblasti ekonomske i socijalne politike treba da bude široko te će Sud stoga poštovati stav domaćih vlasti o tome šta je „javni interes“, osim ako je taj sud očigledno bez opravdanog temelja.⁶⁰ Iako Sud nije u mogućnosti da da svoju procjenu umjesto procjene nacionalnih vlasti, dužan je da razmotri preduzete mjere u svjetlu člana 1. protokola 1. i da istraži činjenice na koje su se pozvale nacionalne vlasti.

Uslov da je 'u javnom interesu' traži više nego da je cilj zakonit, ili da nije nerazuman. Javni interes podrazumijeva da je odnos između cilja koji se slijedi i korištenih sredstava proporcionalan.

„Ovo, međutim, ne rješava problem. Mjera lišavanja imovine mora biti ne samo preduzeta, kako u načelu, tako i u praksi, sa opravdanim ciljem koji je 'u javnom interesu', nego također mora postojati i odnos proporcionalnosti između upotrebljenih sredstava i

⁶⁰ Aida Grgić, Zvonimir Mataga, Matija Longar, Ana Vilfan; *The right to property under the European Convention of Human Rights*; Human rights handbooks, No.10; Council of Europe; 2007. godine; str. 14.

cilja koji se slijedi. Ovaj drugi zahtjev bio je izražen na drugačiji način u presudi *Sporrong i Lönnroth* pojmom 'pravedne ravnoteže' koju treba uspostaviti između zahtjeva u opštem interesu društva i zahtjeva za zaštitu prava pojedinaca. Pravična ravnoteža neće biti uspostavljena u slučaju da pojedinac o kome je riječ mora da podnese 'pojedinačan i pretjeran teret'.⁶¹

Iako je Evropski sud u toj presudi govorio u kontekstu opšteg pravila o mirnom uživanju imovine sadržanog u prvoj rečenici prvog stava, on je napomenuo da je traženje ove ravnoteže dio strukture člana.

Sud je zatim nastavio traženjem cilja Leasehold reforme, te je našao da je ustanovljen radi uspostavljanja veće socijalne pravde u oblasti stanovanja, a to je predstavljalo legitiman cilj u javnom interesu.

Sud je dalje pristupio ispitivanju proporcionalnosti i naveo *Sporrong i Lönnroth* protiv Švedske, ispitujući da li postoji pravedna ravnoteža između zahtjeva od opšteg interesa zajednice i zahtjeva za zaštitu fundamentalnih prava pojedinca. Podnosioci su istakli činjenicu da druge države članice nemaju takve drakonske mjere. Tvrdili su da bi takve mjere trebale biti neophodne u smislu da nije postojala druga alternativa da bi bila proporcionalne. Sud je odbacio ovo mišljenje smatrajući da Sud nije nadležan da odlučuje da li je Zakon o reformi stambene politike iz 1967. taj koji predstavlja najbolje rješenje ovog problema.

„Razmatrajući pitanje kompenzacije Sud se složio sa Komisijom da član 1., iako ne govori o ovom pitanju, općenito zahtjeva kompenzaciju kod oduzimanja imovine. Sud smatra da je u pravnim sistemima država ugovornica oduzimanje imovine bez ikakve kompenzacije opravdano samo u izuzetnim okolnostima: inače bi pravo na imovinu bilo u velikoj mjeri iluzorno i nedjelotvorno“⁶².

U pogledu standarda kompenzacije Sud je smatrao da oduzimanje imovine bez kompenzacije, čiji bi iznos bio približan u razumnoj mjeri vrijednosti oduzete imovine, ne bi bilo

⁶¹ *Sporrong & Lönnroth v. Sweden* (23. septembar 1982.) Serija A broj 52; stav 69.

⁶² *James and others v. United Kingdom* (22. februar 1986.) Serija A broj 98; stav 54.

proporcionalno. Član 1., međutim, ne garantuje pravo na potpunu kompenzaciju u svim okolnostima:

„Legitimni ciljevi od 'javnog interesa', kao što su oni kojima se teži u mjerama ekonomske reforme ili mjerama u cilju postizanja veće socijalne pravde, mogu zahtjevati manju naknadu od pune tržišne vrijednosti“⁶³.

Sud je dalje našao da je u ovom predmetu postignuta pravedna ravnoteža, iako za imanje Vojvode od Westminstera nije dobijena puna tržišna vrijednost prilikom prenosa vlasništva na zakupce. Sud je primijetio da je zakupac isplatio samo približnu vrijednost građevinskog zemljišta, bez ikakve naknade za objekte na tom zemljištu što je očigledno pogodovalo zakupcu. Novcem koji je on (ili njihovi prethodnici) već isplatio najamninu (kapitalni iznos), kao i novcem utrošenim na popravke, održavanje i adaptacije tokom godina, zakupac ili njegovi prethodnici su zapravo već platili tu imovinu. Prema tome, nije bilo kršenja člana 1. protokola 1.

Slučaj *James i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva* pokazuje široko polje slobodne procjene države koje strasburški organi dopuštaju nacionalnim vlastima.

Na primjer, u slučaju *Bivši kralj Grčke i drugi protiv Grčke*⁶⁴, tužitelji, članovi kraljevske porodice, tvrdili su da ih je jedna legislativna mjera lišila svojine jednog dijela zemlje u Grčkoj. Vlada je tvrdila da državni interes leži u potrebi da se zaštite šume i arheološka nalazišta unutar osporenih nepokretnosti i, dalje, da je osporeno zakonodavstvo povezano sa velikim javnim interesom u održavanju ustavnog statusa države kao republike. Sud je utvrdio da nije bilo dokaza u korist vladinog argumenta radi potrebe zaštite šuma i arheoloških nalazišta. S druge strane, iako sa oklijevanjem da je osporeni zakon stupio na snagu skoro 20 godina nakon što je Grčka postala republika, Sud je prihvatio da je bilo neophodno za državu da riješi pitanje koje je smatrala prejudicijelnim za svoj status.⁶⁵

⁶³ James and others v. United Kingdom (22. februar 1986.) Serija A broj 98; stav 54.

⁶⁴ Former King of Greece and others v. Greece (23. novembar 2000.)

⁶⁵ Aida Grgić, Zvonimir Mataga, Matija Longar, Ana Vilfan; *The right to property under the European Convention of Human Rights*; Human rights handbooks, No.10; Council of Europe; 2007. godine; str. 14.

Šta je legitiman cilj?

Kriterijum legitimnog cilja je smetnja koju država mora prevazići. Da bi opravdala neko miješanje u pravo na imovinu, država uglavnom dokazuje da je miješanje bilo u javnom ili opštem interesu.

Evropski sud nije nikada dao konkretnu definiciju koja objašnjava šta je legitiman cilj. Podnosioci u većini slučajeva uopšte ne napadaju stav vlade, ali i kad ga napadaju, Sud ipak odluči, u velikom broju slučajeva, da je vlada slijedila legitiman cilj.

Iako Sud ne prihvata uvijek sve razloge koje prezentuje vlada u svoju odbranu da bi opravdala svoje postupanje, nije utvrđeno da mjere vlade nisu slijedile legitiman cilj.⁶⁶

U predmetu *Sporrong i Lönnroth protiv Švedske* Evropski sud iznio je princip vezan za opravdanost miješanja:

„Sud mora utvrditi da li je postignuta pravedna ravnoteža između zahtjeva općeg interesa određene zajednice i zahtjeva za zaštitom fundamentalnih prava pojedinca... Uspostavljanje ove ravnoteže proteže se kroz cijelu Konvenciju i odražava se također i u strukturi člana 1. protokola 1.“⁶⁷

U ovom predmetu Sud je utvrdio da je ravnoteža bila narušena. U još jednom stavu zauzetom po pitanju principa, koji se često citira u kasnijim presudama, Sud izjavljuje:

“Dva niza mjera, kombinirana na ovakav način, stvorila su situaciju koja je narušila pravednu ravnotežu koja je trebala

⁶⁶ Peter Kempes; “*Legitimate aims*” in the case-law of the European Court of Human rights; Carl Heymans Verlag; Cologne; 2000. godine; str. 660.

⁶⁷ *Sporrong & Lönnroth v. Sweden* (23. septembar 1982.) Serija A broj 52; stav 69.

postojati između zaštite prava na imovinu i zahtjeva od opšteg interesa: Sporrong imanje i gđa Lönnroth bili su izloženi posebnom i prekomjernom teretu koji bi bio legitiman samo u slučaju da im je data mogućnost da zatraže smanjenje vremenskog ograničenja ili da zatraže nadoknadu. Međutim, u to vrijeme ove mogućnosti su bile isključene po švedskom zakonu, koji još uvijek isključuje i ovu drugu mogućnost.“⁶⁸

Znači, potrebo je razmortiti da li je miješanjem u pravo na imovinu postignuta ravnoteža između zaštite opšteg interesa i fundamentalnih prava pojedinca. Ona se neće postići ukoliko vlasnik imovine mora snositi „poseban i prekomjeran teret“.

Miješanje u pravo na imovinu podliježe i zahtjevu pravne sigurnosti ili zakonitosti. Ovaj zahtjev, koji se izričito navodi u drugoj rečenici prvog stava člana 1. protokola 1., uslovljava da se time obezbjeđuje da lišavanje imovine mora biti „pod zakonom predviđenim uslovima“. Princip pravne sigurnosti je prisutan u cijeloj Konvenciji i mora se poštovati bez obzira koje od tri pravila iz člana 1. se primjenjuje.

Pravna sigurnost traži postojanje i poštovanje adekvatno dostupnih i dovoljno preciznih domaćih zakona koji zadovoljavaju osnovne zahtjeve pojma „zakon“. Izraz „pod uslovima predviđenim zakonom“ nije ograničen samo na domaće pravo. Konvencija zahtjeva da se osigura da domaći zakoni kao takvi budu u skladu sa osnovnim zahtjevima pojma „zakon“. Ovo uključuje pravičan i ispravan postupak, tj. da konkretne mjere izdaje i izvršava odgovarajući organ i da nisu proizvoljne. Također, mora postojati i proceduralna garancija protiv zloupotrebe ovlaštenja od strane države.⁶⁹

U slučaju *Pine Valley Developments Ltd. i drugi protiv Irske*⁷⁰ podnosioci Pine Valley i Healy Holdings kao prvenstvenim biznisom bave se kupovinom i razvojem zemljišta. Pine Valley kupio je zemljište u Dublin Okrugu, oslanjajući se na to da će dobiti dozvolu

⁶⁸ Sporrong & Lönnroth v. Sweden (23. septembar 1982.) Serija A broj 52; stav 73.

⁶⁹ Monica Crass-Frisk; *The right to property*; Human rights handbooks, No.4, Council of Europe; 2001. godine; str. 9

⁷⁰ Pine Valley Developments Ltd. and others v. Ireland (29. novembar 1991.) Serija A broj 222

za građenje industrijskog skladišta i kancelarije. Dozvola za građenje data je prethodnom vlasniku gospodinu Thorntonu nakon što je uložio žalbu zbog prvobitnog odbijanja izdavanja dozvole. Razlog zbog kojeg je prvenstveno odbijen zahtjev radi izdavanja dozvole za građenje bio je da je parcela bila u oblasti koja je zonirana za dalji razvoj agrokulture tako da bi zaštitila zeleni opasač. Nakon što je Pine Valley-u odbijen zahtjev za građenje, prodao je zemljište Healy Holdings-u.

Sud je u ovom slučaju odlučio da nije bilo povrede člana 1. protokola 1. zbog toga što je domaća vlast djelovala unutar zakona te je imala legitiman cilj koji je željela ostvariti, a koji je bio u javnom interesu.

Sud je rekao:

„ Miješanje je dizajnirano i služilo je da osigura da se Zakon o planiranju korektno primjenjuje od strane lokalnih vlasti, ne samo u slučaju podnosioca, nego u cijeloj oblasti. Odluka Vrhovnog suda čiji cilj je bio da spriječi građenje u oblasti koja je zonirana za dalji razvoj agrokulture kako bi se sačuvao zeleni opasač, mora se smatrati odgovarajućim, ako ne jedinim, načinom da se ostvari taj cilj.“⁷¹

⁷¹ Pine Valley Developments Ltd. and others v. Ireland (29. novembar 1991.) Serija A broj 222; stav 59.

Zaključak

Prvi ustavni akt kojim su pored ostalih utvrđena i imovinska i svojinska prava, a ogledala su se u zaštiti imanja (zemlje, šume, zgrada, stoke i dr.) bila je Magna carta libertatum (Velika povelja sloboda). Donesena je u Engleskoj 1215. godine za vrijeme kralja Jovana bez zemlje. Od tog vremena, nakon dugog i burnog perioda većina država u svijetu ustavima reguliše status i zaštitu svojine.

Pravo na imovinu (pravo svojine) je tradicionalno fundamentalno pravo u demokratskim i liberalnim društvima sa ustavno-pravnog stanovišta svojina (pravo svojine) je slobodno korištenje, raspolaganje i upravljanje pokretnim i nepokretnim stvarima na bazi objektivnog prava.

Savremeni ustavi jamče pravo svojine: lične, privatne, društvene, državne ili mješovite. Svojina je pod posebnom zaštitom. Predviđene su mogućnosti ograničenja svojine samo zbog javnog (opšteg) interesa.

Pravo svojine danas spada u međunarodno priznata ljudska prava i slobode. Obezbjeđen je visok nivo pravne zaštite svojine. Međunarodni standardi utvrđeni Evropskom konvencijom za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda i Protokolima uz Konvenciju predstavljaju instrument kojim se štite ljudska prava pa i pravo svojine. Međunarodna zaštita prava svojine ostvaruje se i putem Evropskog suda za ljudska prava.

Jurisdikcija Evropskog suda za ljudska prava zasniva se na međunarodno zagaranovanim pravima i slobodama, utvrđenim međunarodnim dokumentima.

Evropski sud za ljudska prava je vremenom stvorio veoma obimnu sudsku praksu. Ovaj rad predstavlja pogled na odluke Suda kojim se po visokim standardima štiti pravo svojine. Navedeni

primjeri ukazuju na stav i ulogu suda da u svjetlu međunarodno utvrđenih prava štiti titulara prava na određenu stvar prema svima, pa i kada je u pitanju država.

Odluke Evropskog suda za ljudska prava obezbjeđuju mirno uživanje imovine. Prema praksi Suda svi slučajevi, kada je zakonom omogućeno da se ograniči uživanje imovine ili da se lice liši imovine mogu se provesti samo pod određenim uslovima. Ukoliko nisu ispunjeni uslovi predviđeni zakonom i opštim načelima međunarodnog prava ili nije utvrđen javni interes, pravo svojine ima punu međunarodnu zaštitu.

LITERATURA

1. Christopher Harland, Ralph Roche, Ekkehard Strauss; Komentar Evropske konvencije o ljudskim pravima prema praksi u Bosni i Hercegovini i Strasbourgu; Grafičar promet; Sarajevo; 2003. godine
2. Aida Grgić, Zvonimir Mataga, Matija Longar, Ana Vilfan; The right to property under the European Convention of Human Rights; Human right handbooks, No.10; Council of Europe; 2007. godine
3. Monica Crass-Frisk; The right to property; Human rights handbooks, No.4; Council of Europe, 2001. godine
4. Peter Kempes; "Legitimate aims" in the case-law of the European Court of Human rights; Carl Heymans Verlag; Cologne; 2000. godine
5. Izvodi iz sudske prakse Evropskog suda za ljudska prava; Grafičar promet; Sarajevo; 2001. godine
6. Dr Obren Stanković, Dr Miodrag Orlić; Stvarno pravo; Nomos doo; Beograd; 2004. godina
7. Pravila građanskog i porodičnog prava sa sudskom praksom; Enver Zečević; DES; Sarajevo; 2000. godine
8. Korišteni i dostupni internet podaci:
 - www.humanrights.is
 - www.justice.gov.uk
 - www.echr.coe.int
9. Korištene presude:

-
- **Stran Greek Refineries and Stratis Andreadis v. Greece (9. decembar 1994.) Serija A broj 301-B**
 - **Pressos Compania Naviera SA v. Belgium (20. novembar 1995.) Serija A broj 332**
 - **Sporrong and Lönnroth v. Sweden (23. septembar 1982.) Serija A broj 52**
 - **S.A. Dangeville v. France (16. avgust 2002.)**
 - **Gasus Dosier und Fördertechnik GmbH v. The Netherlands (23. februar 1995.) Serija A broj 306-B**
 - **AGOSI v. The United Kingdom (24. oktobar 1986.) Serija A broj 108**
 - **Marckx v. Belgium (13. juni 1979.) Serija A broj 31**
 - **Iatridis v. Greece (25. mart 1999.)**
 - **Gaygusuz v. Austria (16. septembar 1996.); Reports of Judgements and Decisions 1996-IV**
 - **Poirrez v. France (30. decembar 2003.)**
 - **Papamichalopoulos and others v. Greece (24. juni 1996.) Serija A broj 260-B**
 - **Hentrich v. France (22. septembar 1994.) Serija A broj 296-A**
 - **James and others v. The United Kingdom (22.februar 1986.) Serija A broj 98**
 - **Raimondo v. Italy (22. februar 1994) Serija A broj 281-A**
 - **Pine Valley Developments Ltd. V. Ireland (29. novembar 1991.) Serija A broj 222**
 - **Mellacher and others v. Austria (19. decembar 1989.) Serija A broj 169**
 - **Former King of Greece and others v. Greece (23. novembar 2000.)**